АЛИБЕГОВ СЕВДАХ.¹⁾

Пусто ли је мени у сред двора мога!
 Сам јадујем 'вако с дерта²⁾ големога;
 Нити љубим цјесму, ни лако ћемане,³⁾
 Нити себи зовем веселе јаране,⁴⁾
 Нити гором јездим, ни за хрте марим,
 Нит' јелене гађам цефердаром⁵⁾ старим;
 Сам самујем 'вако без мира и станка,
 Сам проводим дане и ноћи без санка.

По баштама мојим попанула трава;
 Ту ми нема ђула⁶⁾ ни зумбула⁷⁾ плава,
 Ни шебоја⁸⁾ густог, када сабах⁹⁾ сване
 Да ми сабах-душом мирисати стане.
 Све увехло, само још севлија¹⁰⁾ стара
 Када вјетар духне с вјетром разговара,
 И тугује бумбул¹¹⁾ са зелених трска
 И хладни шедрван¹²⁾ хладном водом прска.

Ево, дош'о вакат¹³⁾ бијелог бехара,¹⁴⁾
 Све миришу редом махале¹⁵⁾ Мостара!
 Под ћерћефом¹⁶⁾ мога комшије¹⁷⁾ Шерифа
 Развила се ружа, као њл¹⁸⁾ кадифа,¹⁹⁾
 А мој јаран простро шарену сериаду,²⁰⁾
 Па ми сједи тако до руже у хладу,
 И зове ме да му на разговор дођем, —
 Али ја не могу да се дерта прођем.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

А како ћу дерте да са срца скинем
 Кад сам џенет²¹⁾ виђо̄, па за њиме гинем?!
 Ономадне, кад сам пројах̄о на вр̄ану
 Низ махалу стару према шедрвану,
 На пенџеру²²⁾ видјех киту од бехара —
 Мезимицу Зејну старог тефтедара;²³⁾
 На њојзи је танка љувезлија²⁴⁾ свила,
 Па је Зејна љенша од џенета била.

Ја сам прош̄о многе земље и хатаре,²⁵⁾
 Обигро сам бутум²⁶⁾ све царске котаре,
 Гледао сам руже Стамбола и Шама,
 Ал' ја нигдје Зејни не видјех акрама,²⁷⁾
 Нити видјех 'наке трепавице густе,
 Нити очи оне, нити кдсе пусте,
 Нити оно лице, што к̄о сабах зори,
 Што ми дерте даје, што ми срце мори.

О, па чуј ме, Зејно, тако ти твог на́ма,²⁸⁾
 Ти не тражи за се другога акра́ма,
 Него мени дођи, с ба́бом се халали,²⁹⁾
 Па ми ове дерте у срцу разгали!
 Кроз одаје³⁰⁾ моје, што сад пусте стоје,
 Нек' мирише, Зејно, амбер³¹⁾ душе твоје!
 Дођи! Румен-ђули душек³²⁾ ће ти бити,
 А робиње моје росом ће те мити.

Дођи, да ти љубим грло и мерџане,³³⁾
 Да ти кахву нудим у златне филџане,³⁴⁾
 Да ти рухо³⁵⁾ срежем од сухога злата,
 И да рушпе³⁶⁾ нижем око твога врата!
 Дођи, да уз твоја бехар-њедра стојим
 И да џенет гледам у очима твојим!
 Дођи ако имаш душе и амана,³⁷⁾
 Јер без тебе не знам учит' ни језана.³⁸⁾

Дођи, дођи, Зејно, па ме разговори!
 С тобом ће ми, Зејно, проијевати двори,
 С тобом ће ми, Зејно, овај верем проћи,³⁹⁾
 С тобом ће ми, Зејно, сабах-зора доћи;
 И све баште моје, кад се Зејна јави,
 Мирисаће опет од зумбула плави'
 И румених ђула, као њл кадифа,
 Баш како у мога комшије Шерифа!

Али заман зборим што је срцу драго;
 За другог је моје испрошено благо:
 Сјутра ће ми Зејна из Мостара поћи,
 Сјутра ће јој свати из Травника доћи;
 Други ће јој љубит тренавице густе,
 Други ће јој мрсит оне косе пусте,
 С другијем ће Зејна боравити санка,
 А ја тужит 'вако до суђеног данка.

Мостар.

Алекса Шантић.

1) Љубав; 2) брига; 3) забава; 4) друг, пријатељ; 5) пушка; 6) ружа;
 7) царевих, hyacinthus; 8) ноћурак, sheiganthus; 9) зора; 10) њекакав цвијет;
 11) славуљ; 12) водометни зденац; 13) доба; 14) цват, цвијет, реса; 15) дио
 од града; 16) одрина; 17) сусјед; 18) ружичаст; 19) баршум, велут; 20) сав,
 простирка, тапит; 21) рај; 22) прозор; 23) рачуновођа; 24) ружичаст; 25) кра-
 јина; 26) наоколо; 27) слика, друг; 28) гизда, красота; 29) опростити се;
 30) дворница; 31) амбра, миомирисна смола; 32) постеља; 33) корале; 34) здје-
 лица; 35) хаљина; 36) млетачки дукати; 37) милосрђе; 38) молитва; 39) ту-
 робност, мрак.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Tvrda vjera.

— Crtica —

Svet. Ćorović.

Negdje pred ponoć strahovito lupnu nešto u avlijska vrata kuće Hođića. Vrata se, s treskom, otvoriše i u avliju uleti gologlav čovjek, bez oružja, u odrpanijem, iskajišanijem hačinama.

— O Mujaga Hođiću! — dreknu iz svega grla.

Mujaga se prenu iza sna, odbaci jorgan sa sebe, i skoči iz duška. Onako, u odrenijem hačinama, zgrabi čovjek pušku sa čivije i izleti do penžera.

— Ko bi noćas? — viknu.

— Ja sam, — odgovori mu glas iz pomrčine, — ja, Panto Hađov . . . Bježim od potjere i uletio sam u tvoju kuću da sačuvam glavu. I kô čovjeka te molim, da me primiš, na božju vjeru, pod tvoje šleme, samo do zore . . .

Mujaga se trže i okameni se od čuda. Panto Hađov bio jedan od naj zloglasnijih uskoka i hajduka. Čovjek, koji je posjekao do trideset glava! I on sada da primi dušmanina svoga u svoju kuću!

Ipak se ne razmišlašše dugo. Stari običaj, da svakoga u nevoļi, — ko ti u kuću dođe na božju vjeru, — moraš primiti, ne dade mu to. On samo izviri malo boļe, — bojeći se prijevare od strane Pantine, — da se uvjeri: ima li onaj puno oružja na sebi. A kad, kroz mrak, poznade, da čovjek nema ništa, on samo mahnu rukom.

— Hajde gore meni! — reče. — Vjera je tvrda, da ti u mojoj kući ništa biti ne će.

Za čas eto Pante u njegovoj sobi. Mujaga užde svijeću u čiraku, da ga boļe vidi, i ponudi ga da sjedne. I sad tek opazi, kako je jadan ovaj njegov gost. Lice i ruke izgrebane mu od šibla kuda se provlačio, kroz haļine izviruje golo, ranavo meso, a iz noga, na kojima ostali tek neki tragovi od opanaka, šiba krv i teče po ćilimu.

— Ih, jadan brate, grdno li si se nasakatio, — reče Mujaga.

I brže otrča po leđen i ibrik, da mu pomogne oprati se. I sam mu poče previjati noge nekakvijem krpama od starijih ćerećeli košula . . .

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— A ko te potjera tako, ako Boga znaš? — zapita, gledajući ga.

— Potjerao me Ibrahim aga Zeković, — odgovori Panto. — Ima ih još trideset s njime. Uхватili nas na leglu. Svu su mi družinu rastjerali, a ja evo jedva živ iznesoh glavu. Gonila su me osmerica sve do tvoga sokaka. Tu im nekako umakoh iz očiju i potrčeah tebi, e znam, da si samac u kući i znam da ti je vjera tvrda... Ne znam kud oni okrenuše... Traže me zar na drugoj strani.

Mujaga ga bolećivo pogleda i zavrti glavom.

— Vidiš, nesretniče, mogao si lijepo glavu izgubit, — reče. — Eto što ti je četovaње!..

Panto se namrgodi i stisnu zube.

— Samo da me do zore ne nađu, a ja bih im ovo osvetio, — osiječe.

— Ako te i nađu ne boj se, — dočeka Mujaga. — Oni na moju kuću ne će, a dok si u njoj ni dlaka ti na glavi ne će falit... Kad mi se odmakneš od praga, može biti ću te i ja prvi upirjaniti...

Panto ne odgovori ništa. Samo obori glavu. A obori je i Mujaga. I obojica su ćutali i ništa se nije ćulo, osim praskańa lojanice, ćiji je plamen treperio i kao da se nadigravao sa svojijem odsjevom na obijelēnome zidu.

Dok opet trešnuše vrata. Obje alke zaciktaše na njima, a krupan ljudski glas doviknu iz avlije:

— O Mujaga Hoćiću!

— Oj, — odazva se Mujaga i skoći pengēru.

— Je li u tebe Panto Haćov?

— Nije, — odgovori Mujaga mirno i kao ćudeći se tome pitańu.

— Ne varaj nas Mujaga, — opet će glas iz avlije. — U svakoj kući, gdje ga tražismo, nađosmo vrata zatvorena, a u tebe gotovo otvorena. Kazuj ako ti je u kući i daj nam ga svijetla obraza.

Mujaga se malo ćutnu. Dirnuše mu u ponos.

— A šta bi, kad vam ga ne bih dao?... Zar bi mi vi oćernili obraz?

— Bismo ti kuću prekopal...

Mujaga plavu. Zaigra mu brada, zaigra meso na obrazima, a oči se zasvijetliše . . . Obje šake stiže i zaprijeti nima prema avliji. Zatijem se odmače od pengere i ščepa pušku.

— E nek' se primakne kome je život mrzak, — dreknu, a iskesi zube prema nima.

Na avliji se užurbaše.

— Daj nam ga Mujaga i ne šali se glavom, — začu se opet glas.

— Ne dam, dok mi je čitava na ramenima! — odgovori Mujaga, a zape čaruk na pušci.

— Zapalićemo te! . . .

Mjesto ikakva odgovora, Mujaga opali pušku. Na avliji neko jauknu i kao da nešto teško pade na zemlju. Diže se graja. Počeše urlikati, vikati, psovati . . .

— Vatre! — viknu neko.

Mujaga potrča, zgrabi još jednu pušku i baci je Pantu.

— Brani glavu! — reče. — I ne boj se dok je mene!

U isti mah opazi, kako se avlija zasvijetli, a na dvije strane oko kuće počese liskati oveći plamenovi. I krv mu se navuče na o i. Ispusti nekakav divlji krik i kao bijesan počeo pucati.

— Da umremo, da im se ne predamo, — viknu.

I Panto počeo puca pored noga. Puca, a ne vidi kuda ni u koga. A plamenovi oko kuće sve veći. Počeli već da puzaju oko drvenijeh pengera u doñijem sobama i da se uvlače u njih. Dim iz soba počeo kuhati gori, počeo ih daviti i hvatati za oči obojicu. Obojici suze udarile niz lice, pa od njih ne vide fišeka, niti mogu hitno puške da napune.

— Drži se! — viče Mujaga Pantu.

— Drži se ti! — viče Panto Mujagi.

Plamen obuze kuću na široko i počeo skakati uza zidove. Zahvati sa jedne strane, stare, drvene stepenice i nasrnu u odaju, a s druge strane provuče se kroz gornje pengere i počeo hukati i praskati pred očima obojice.

— Da iskočimo! — viknu Panto zagušeno, zaklañajući oči i usta laktom.

— Jok! Da umremo! — odvrati Mujaga jednako napipavajući fišeka.

Plamen se zahukta kroz penđer i dohvati ga po bradi i odijelu. Mujaga poče goriti. Panto mu pritrča, da trne golijem rukama. A plamen dohvati i ņega. Obojica se čvrsto pribiše, jedan uz drugoga, u jedan kut, gdje im se još činilo najsigurnije. Ali vatra odozdo, iz sobe, poče da ih prži po nogama. Paklena vrućina obuze ih još jače nego prije, te počеше sve odijelo bacati sa sebe . . .

Sa avlije se začu grohotan smijeh. Začu ga i Mujaga, pored sve huke plamena. On već nije mogao da rekne riječi, jer mu dim ubio glas i počeo sve snažnije da ga davi, steže. Samo mu oči pakosno bljesnuše još jednom, zadni put.

Ujedanput se, ispod noga im, stropošta pod. Prasnuše grede, zapucaše daske i obojica, s treskom, padoše u plamen. I samo što se začu jedan strašan, vaľada Pantin, krik i jedan silniji tresak, i kao da se sve poče smirivati. Plamen je, doduše, još igrao kroz zidove i iznad ņih, ali nije bio onako silan kao prije. Samo poče razbacivati još više varnicâ i one su letjele visoko, širile se i iščezavale u noći. Gusti dim povijao se iznad ņih, pod samijem nebom, kao oblak kakav, i toplotom svojom zagrijavao gotovo čitav vazduh . . .

A oni na avliji stajali su zadovoljni, i, osmjehujući se, gledali su jedan u drugoga . . .

Epigram

prijatelju koji se navadio da se oženi u Dubrovniku.

Bogu hvala! ženiš se u gradu,

Gdje je Dragić omastio bradu. —

Samo da te počovječi žena —

Dubrovkiña skladna i učena!

ž.

Пријатељ из дјетињства.

— Paul Bourget —

Овај трагични догађај испричао ми је, мало прије своје смрти, непрежаљеви мајор Перше, један духовити човјек без руке, кога за цијело нијесу заборавили редовни посјетници серкла из улице Боаси-д-Англа. Овај догађај не наличи нимало заједљивијем и веселијем ћеретањима, који војнику, поставши окорјели Паризлија, бјеху у навици. Можда му он чини више части. Бар, мене је коснуо кад ми га исприча, ван Париза у осталом, врло далеко од салонског угла у клубу, гдје је редовно долазио, између пет и седам. Ову ми је тајну повјерио у своме селу рођења, на једној стијени у малој градини крај очеве куће, разнесен без сумње мјестом и успоменом, запста врло дирљивом, коју му изазиваше један урезани натпис на стијени. Ничему их не ћу поучити откривајући мајоревљем пријатељима име тога села: то је живописно сеоце Сен-Сов, у Оверњу. Из Бурбиле, гдје сам пио минералну воду, бијох дошао да у њему посјетим бившег официра. Што се натписа тиче, урезан је ножем доста грубо, а састојао се из њемачке ријечи: *Ostern*, која значи *Ускрс*, и једног датума: *1858*. Замислите испод ове стијене, нагиб једне романтичне и зелене долине, у дну које кривуда поток, који ће бити, доцније, Дордоња. Лијево, у даљини, виде се сламом покривени, збијени у гомилу, сеоски кровови, а неколико корака од нас, између блистава лишћа орахова, показује се жута силуета једне стародревне куће, са сасвијем малијем вртом испред ње, накићенијем сунцокретима и сљезовачом. На све ово разантите једно лијепо, млако и плаво небо францускога љета, па се не ћете нимало зачудити да је ова гомила благијех и интимнијех предмета отргла Першеа од његове проније, и да је овај осакаћени војник, који је био мало осјетљив, осјећао, једанпут, на глас пред некијем.

— »Било је једно доба«, отпоче он, како га ја запиткивах о оној њемачкој ријечи и о ономе датуму, »када вам не бих одговарао. Истина је да вас тада не би ни доводио овдје.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Чак нијесам могао, у то вријеме, ни сидјети на овом камену, одакле је најљепши поглед на све ове планине, због овог натписа. То ме потежећа на врло жалосне успомене, а прије свега на лудорију, која ме је стала руке, и, с руком, моје каријере. А послије, кад човјек стјари, мање му је жао што није успио у животу. У осталом, да сам и остао у војсци, на што, питам вас, кад злосрећници, који нас управљају, нијесу ратовали више, не ратују, не могу да ратују? Та страховита помисао да смо дали оставку на народност, тјени ме по некад што сам морао да напустим униформу. Рјечју, сад лакше подносим ове успомене . . . Сједнем ту, и опет гледам, као да је то јуче било јутро на дан Ускреса, када ова слова и овај датум бјеху урежани дивном руком једног школског друга, кога сам тада имао, једног Нијемца. Бјеше дошао да проведе априлски распуст са мном. У то нас доба нијесу дијелили Алзас и Лорен. Ни помишљали нијесмо да они једнако гледају између њих и нас Јену. Данас сасвијем сигуран да је отац Отоа де Винкела — то бјеше име мога друга — шаљући га из Стетина у Версај да доврши учење францескога, помишљао још онда да начини од свога сина једног доброг предводника копљаника за будућу непријатељску најезду, о којој су они већ размишљали у Берлину. Али, и ако су таке биле очеве намјере, Ото их није подзријевао, баш кò ни ја. То бјеше заиста најпростодушнији, најбољи од саученика, кога сам имао у том гимназију, гдје ме бјеху дали моји родитељи да се припремам за Сен-Сир. И сâм сâм био у њему мало странац, дошавши, као што чињох, из оног изгубљеног краја, Оверња. Можда је ова заједничка промјена становања била тајни разлог нашијем симпатијама, или напротив, можда нас спајаше неједнакост нашијех нарави? Пријатељи се, ви знате, задобијају колико сличностима толико и разликама. Био сам тада, то што сам и остао, врло незгодан друг, а Ото је био најмилији, најљубазнији од другова. Још од те ране младости имао сам без разлога, ове тренутке црнијех, готово дивљијех мисли, које и данас имам, али оправдане, авај! Винкел, са својијем доброћуднијем угојенијем лицем, луткаста и ружичаста изгледа, чије широке црте одаваху једну јаку и примитивну расу, увијек би се смијао, доброћуднијем смијехом младога горостаса. Био је врло велик и врло

незграпан; ја сам био мршавко и врло окретан; при свем том били смо тако добри другови да сам ту посјету овдје, за ону недјељу дана, сматрао као најскупоцјенији дар, који би могао примити, — а и он исто тако. Говорећи вам, он ми се појављује онакав каког сам га видео сутра дан по његовом доласку, тако срећан! До посљедњег се тренутка бојао да не ће добити очев пристанак. Лежао је на мјесту, ту гдје сте ви. Довео сам га био да се диви овоме становишту. Имао је један од онијех наступа германске разнесености осјећаја, коју смо доцније видјели да се сједињавала са свима грамжљивостима, али у шеснаестијем годинама, чак је и Бизмарк морао изговарати са сузама у гласу ону ријеч *gemütlich*, којом ти људи све обухватају: своје нејасне утиске кад су у природи и своју радост кад су у благостању, своју сањарију и лицемјерну незграпност свога схватања, а, насигурно, Ото је био у томе времену врло искрен, врло наиван. У дну му тако плавијех очију смијала се и сањала најистинитија доброта, доброта мало груба, као и црте његовог широког лица; мало простачка и клипаста, као покрети његовијех крупнијех удова... Превлачећи својим јаснијем очима преко овога предјела, изговори прво обавезно *sehr schön*, са младеначкијем усхићењем, које се разли у романтичну тронутост. Окрену ми се да би ме гледао. Узе ми руку, и, са сузама на образима и у гласу, рече ми:

— »Закуни ми се, пријатељу, да ћемо увијек бити пријатељи...«

»И покрај нагласка због кога је изговарао, послије двогодишњег бављења у францеском колежу, *chère* мјесто *jure*, и *touchours* мјесто *toujours*, стискај његове руке био је тако искрен, срдачност која се изливаше из свег његовог бића тако топла, да и сам постадох глуп ко и он разнесенијех осјећаја, и одговорих му: »Кунем ти се«, са истом дјетињеском свечаношћу. На што, да би сачувао од заборава ову заклетву новог Патрокла новоме Ахилу, извуче из џепа један јак нож, отвори га, и, ударајући једнијем тешкијем каменом по држаљи у мјесто чекића, отпоче урезивати, на истој стијени, ово *Ostern 1858*, које видите ту... Послије више од тридесет година, ја још чујем шкрипу сечива по стијени, ударце камена по држаљи, дисање заузетог Винкела и његов добро-

Ћудни смијех кад се указаше шест слова и четири броја, и кад ми рече, гледајући ме својим чеднијем очима, једно најподесније »Ето« које је игда умјетник изговорио пред каквијем ремек-дјелом... Како нам се чини близу пријатељство из дјетинства, а како је далеко!...

— »И ви сте се срели очи у очи за вријеме рата?« запитах ја, како он ћуташе. Бојао сам се да не прекине своје повјерљиво причање каквом својом уобичајеном пошалицом. И ма да је догађај био, који претсказиваше ова прича, од обичне врсте, и, како се данас вели, узбудљив, желио сам да чујем причу из његовијех уста. Требало је да још једном искусим, колико стварност има више тананијех разлика, но што их уобразиља снијева...

— »Није баш сасвијем то«, одговори Перше, »ма да смо били близу тога. Али не идимо тако брзо... Између те године 1858, кад се бијасмо, Винкел и ја, заклели један другоме на то вјечито пријатељство, и рата од 1870, кад смо заиста били изложени опасности да се сусретнемо с револвером у руци, јер он бјеше постао пруски официр а ја францески официр, били смо се свега једном видјели, и покрај наше свечане заклетве били смо, разумије се, још прве године, престали да се дописујемо. То је обични ток гимназијске интимности. Бијасмо се понова нашли, тога пута о коме вам говорим, у једној од гостионица на Изложби 1867, сваки у друштву својијех новијех другова, толико колико да се упознамо, да речемо један другоме своје тадашње занимање и да измијењамо своје адресе. Он је сутра дан оставио у мој стап своју посјетницу. Затим, не знам каквом препријемом бивши спријечен да му одмах вратим посјетницу, кад сам отишао у гостионицу да га потражим, био се већ вратио у Њемачку. Признаћу вам да нијесам, полазећи на Рајнску војску са својијем коњаницима, — био сам капетан, — ни мислио на свога бившег друга из Версаја и Сен-Сова. Причао ми је, за вријеме нашег кратког срећаја, да је био у служби, ну не определивши ми род оружја, и не знадијох да није био, из ма каквијех разлога, дао оставку за вријеме између Изложбе и рата. Нијесам дакле на њега ми-

слио, ни у Форбаху, ни у Бензонвилу, ни у Гравлоту, прва три окршаја, у којима је и мој пук учествовао. А нијесам више мислио на то ни оно послѣје подне 31 августа, који је био први дан дводневне борбе код Сент-Барка. То је посљедњи пут што сам се својом сабљом могао служити . . . Истина је да сам се при растанку доста добро послужио њоме. То је такође био посљедњи прави покушај, који је маршал учинио да раскине опсадни круг, који нас је затварао у Мецу. Бој је био доцкан отпочео. Топ опали тек у четири часа по подне, ма да смо се били још од 6 часова из јутра покренули, у намјери да пређемо с лијеве на десну обалу Мозела. У седам и по часова добисмо заповијест да јуришемо на главно одијељење-оклопника и коњаника, који већ бјеху стрмоглавили нам први ред и наступаху право на нашу артиљерију, која стајаше на једној великој пољани испуњавајући угао између Сарбрушког и Сарлујевског друма. Били смо прикривени, кад нам стиже ова заповијест, близу овог посљедњег друма, у заклону једне шумице, пред самијем селом, које се зове Меј. Упадосмо с бока на ове коњанике, који се бјеху пустили у трк и не очекиваху нас. Једап час доцније, не остаде ни један од њих. Били смо господари од оба друма, и да нам не умаче дан, заузели би Ретонфеј још истога вечера. И већ се бјесмо кренули ка томе правцу, али нам послаше гласника да се повучемо, и ми се повратисмо на мјесто, гдје се јуриш десно, на пресјек она два друма. То вам је било што 'но веле спавати на разбојишту. Добро звони, овако у кратко изложено. У ствари, овај се успјех за нас састојао, који не бјесмо још од јутарње црне каве ништа узели, што смо спавали под ведријем небом, на влажној земљи још од прекјучерашње кише, и то без вечере. Посилни, који је требао да ме прати са једнијем одморнијем коњем и запром, држао је за наметније, послѣје првијех куршума, да се врати у Мец, гдје сам га нашао два дана доцније. Обзнани се збор за хљебац. Ни једног парчета у ескадрону. Ни једног свежња за коње, које повезасмо. Био сам врло срећан што сам имао један огртач да се увијем, простријех се по земљи, док мога јединог коња чуваше један од мојијех драгона, који стојећи заспа, са уздом око руке. Мало доцније заспах и сам. Ко није спавао увијем сном, тај не зна шта је то спавати. Сан ми је био тако

дубок да ми је у свануће, кад се пробудих, под ударцем зорине свјетлости и у јутарњој хладноћи, требало неколико тренутака да се разаберам о мјесту гдје бијах. Опазих да смо се, моји војници и ја, одмарали измијешани са мртвима које бјесмо посјекли дан раније. Први ми је утисак био, кад се нађох овако по средини овијех љешева, кô неко ужасно узбуђење послје море. Учинише ми се огромни, готово неизмјерни. Гледајући овај покољ риђо-длакијех горостаса, од којијех је већина имала бијеле мундире, жуте чизме, оклопе и прекомјерне шлемове, прође ми кроз жиле полу-језа неког страха, који не осјећах при јуришу на њих неколико часова раније и набадајући их што сам боље могао. Дигох се, не бих ли стресао ово узбуђење и почех разгледати ове мртваце. Међу њима је било четири официра, који се распознаваху по својијем еполетама. Приђем једном од њих који почиваше с окренутијем лицем земљи; једна му је рука била без рукавице. На ручном му је чланку блистала једна од онијех златнијех чампара, као што руске жене дају поне ад својијем драганима да носе. Овај ме накит ражали. Паде ми на памет да би можда нашао какав биљег, ако би потражио по џеповима овог мртваца, помоћу кога би могао ову гривну испратити ономе чија је. Сагнем се, и, при првом покрету што га учиних да преврнем љеш, познадох свога друга из версајског лицеја, свога сапутника за вријеме ускршњег распуста, прије дванаест година, баш самог Отоа де Винкела . . .

— »Какав тренут!« узвикнух, »и како појимам ужас који сте сачували од такве успомене!«

— »Ето у чему се варате«, одговори он тресући својом бијелом главом. — »Није ме та успомена тако за дуго ужасавала. Развија се у војнику који ратује, како да речем? нека врста филозофа фаталисте. Он се не чуди више ничему. За њега нарочито смрт није више ванприродни појав, који вас зачуђава као нешто готово неразумљиво. И ако је овај случај био сасвијем неочекиван, због кога сам провео ноћ у дубоком сну на неколико метара од тијела свога пријатеља из дјетињства, не чинјаше ми се нимало изванредан овај догађај. Па ни узбуђење, које ми је стезало срце, ни оно не бјеше врло дир-

љиво. Данас ти, сутра ја, у овом су смислу Римљани имали једну пословицу, зар није тако? Можда ћу и ја бити тако сутра, ово по подне, кроз један час. Ово је тачно утисак који сам осјећао пред тијем мртвацем, чији је порушени положај био више миран но страشان. Ова помисао која би требала, на око, да ми прикаже ово посматрање још мучније, умири-ваше га, напротив, ублажаваше га . . . Падало ми је друго на памет, што ми се с почетка чињаше као какав сан, без сумње због фантастичности тога тренутка: да није можда баш моја сабља, у јучерашњем окршају кад сам насумце ударао и по сутону, која је, нашавши га без оклопа, начинила ову рану, коју сам гледао, и из које је истекла крв мрљајући бијелу чоху од мундира. Ово сам у себи говорио, а међутијем сам непрестано гледао у ону рану и оног мртваца. Поново ми се повратише слике из наше заједничке прошлости, у истом часу, и њихова ми разноликост са присутнијем тренутком не бјеше горка као што би ви мислили. То бјеше неки неодређени осјећај поимања, радозналости и сажаљења, а да му се нијесам сасвијем подао, боље би учинио. Разумјећете зашто. За тијех неколико тренутака које проведох хипнотишући се пред тијем мртвацем, људи се око мене бјеху избудили. Кад престах бити сам, стварност постаде очигледнија, и ево гдје ми та могућност, да сам могао ја убити Винкела, постаде на једаред тако несношљива да се нагло окренух од љеша, а и не изврших своју побожну намјеру, нити покушах да му узмем златну чампару, која се и даље блисташе на његовој руци. Домаћи се онијех непокретнијех удова, раставити онај оклоп, раздријети оне хаљине, и тражити при њему штогод, чиме би могао испунити мртвومه непријатељу једну од онијех дужности витешкога браства, које су једна од војничкијех религија, — све ми се то чињаше лако према некоме непознатом. Али, приближити се ономе човјеку, који ми је био друг из младости и кога сам можда убио, било ми је стварно немогуће. У осталом, нијесам имао више ни времена. Баш бјеше приснио један гласоноша са наредбом да се кренемо полу-десно, у правцу Колombeја. Дизала се тако густа магла, да нам је веома отежавала свако кретање. Ма да још није било ни пет часова из јутра, топовска паљба отпоче. Срећом, имали смо да се измје-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

стимо за само три километра, за чији нам је прелаз требало неизмјерно времена. Требало је да оставимо слободан Саре-брушки друм, по коме су брисала непријатељска и наша ђу-лад, — двије се артиљерије отимаху мецима око друма: је-дна, њемачка, са Монтоаја; друга, францеска, са Бордеса и са Валијера. Док стигосмо у Коломбајску шуму, и магла се расчи-сти. Било је седам и по часова. Са разлогом се сјећам ове појединости, јер баш у томе моменту извукох свој сахат и по-гледах бесвјесно колико је часова, док видјех двојицу од мо-јијех коњаника гдје измијењују мисли. Говорили су о борби уочи тога дана.

— »Богами сам мислио да ћеш тамо и остати«, говорио је један, »кад она швапска капетанчина навали на тебе... Како га се отресе?«

— »Коњ ме је мој спасао. Одскочио је у страну и добио ударац. Тада потегох сабљу, и уђе ту, под мишку, до у срце... Нијеси ме видио?«

»Човјек не бјеше довршио говор кад ме нађера нај нео-дољивији, најнеразмишљенији нагон да се умијешам у говор и ја га запитам:

— »Дакле си ти тај, који је убио једног од официра?...«

— »Да, капетане«, одговори он.

— »А кога?« упитах.

— »Запета га нијесам питао за име«, одговори војник смијући се. »Био је велик, сасвијем плав, ружичасте коже као каква дјевојка... Па му се сад повјери!...«

— »И ти нијеси ништа друго опазио, на примјер штогод на руци?...«

— »Ништа, капетане.«

— »Било је већ доста мрачно кад смо јуришали. Јеси ли сигуран да би га познао?...«

— »Да л' би га познао?...« одговори он. »Био сам на њему кад сам га убио...«

— »А кад би ти затражио да се са мном повратиш тамо, да ми га покажеш?...« запитах га нагло.

— »Тамо?... Гдје смо спавали ноћас?...«

— »Да«, рекох му, и, пред његовијем устезањем: »Страх те је? Нијеси ти тај који га је убио...«

— »Нијесам ја тај који га је убио?« повика он. »Хајдемо тамо, капетане. Видјећете је ли ме страх...«

»Одосмо, војник и ја, у великом касу нашијех коња. Предлажући томе добром младићу овај бесмислени испад и претварајући се да сумњам у његову велику храброст, бијех подлегао једном нагону јачем од сваког размишљања. Наједанпут ми се указа срећна могућност да будем сасвијем сигуран, да нијесам ја убио Отоа де Винкела, и да би се користио тиме употребих, на начин који ће вам се учинити сасвијем чудноват, сву своју жестину, која беше у супротности са хладноћом првог тренутка пред тијелом свога бившег, школског друга. Шта ћете? Ото ми је био суђен. Доказ је што сам већ учинио због њега једну велику војничку гријешку. У рату, пркосити бескорисној опасности готово је исто толико кажњиво, колико и умаћи пред корисном опасношћу. Моја је гријешка дакле била двострука, јер натурах и другоме ту бескорисну опасност. С почетка је ишло све боље но што сам заслуживао, јер смо галопирали дуж оног Саребрушког друма, између унакрсне ватре двију батерија, недобивши чак ни једне огреботине, ни ми ни наши коњи. Спустисмо ногу на земљу на мјесту гдје бијасмо ноћили прошле ноћи и гдје још почиваху поклани бијели горостаси. Срце ми је куцало да ме загуши, — оно срце које је било тако мирно за вријеме окршаја, још тога дана, — кад се драгон и ја примакосмо мјесту гдје сам знао да је био Винкел, и осјетих неко неисказано одлануће, нешто слично удару ваздуха при загушивању, кад војник, сгнувши се над тијелом, узвикну:

— »Ево га, сасвим сам сигуран, а за доказ, мој капетане, погледајте јесам ли га ударио као што сам рекао.«

— »Можеш ли ми помоћи да му откопчамо оклоп?« упитах га.

— »Зашто не?« одговори он. »Али то је доводити благога Бога у искушење...« И даде ми знак да слушам звиждање једне бомбе која прелијеташе преко нашијех глава. Таква му се безбрижност опасности огледала на изразу шаљивог

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

му лица да осјетих ко неку дужност оправдања за ово што сам га довео ту, и рекох му, показујући му мртваца:

— »Познао сам га у Францеској, сасвијем млада, па бих хтио да видим да нема чега при себи што бих могао послати његовијем родитељима...«

— »А разумијем...« рече драгон. Са оштроумљем једног човјека из народа, погађао је овај чудновати немир савијести, који ме бјеше довео на то мјесто, и продужи почињући да раздријешује оклоп: »Зашто је опет и он ђавола навалио на мене онако помамно? Али, у рату као у рату, зар не капетане? Тако, ево му записника,« и пружи ми га; »ево му сахата,« и пружи ми га. »Гле, носи и гривну. Треба ли му је узети?...« И на мој потврдни одговор, пружи ми и њу. Тек што смо довршили ово одузимање ствари, које бијаше поштовање према мртвима, а које би непосвећеном очевидцу пружило идеју о најзбобожнијој пљачки, док осјетих ко да ме неко удари сиљном песницом. По тријеску и вијору прашине, која се диже око нас, разумједох да се распрсла каква бомба. На два корака од мене стајао је мој драгон и посматраше ме са ужасом. Ја сам лежао на земљи са пребијеном десном руком. Бол је био тако јак, и губљах толику крв, да сам мислио е сам смртно рањен:

— »Погибох!, младићу«, рекох томе часном војнику. »Умакнеш ли им, не ћеш узалуд трчати. Узми мој записник,... Дајем ти што је у њему, па загреби...«

— Без вас, капетане?« одговори војник. »Ни за живу главу. И то је сувише што сам вам пријатеља убио... — Можете ли да мрдате ногама?« запита ме, и, на мој потврдни одговор, пчена ме у наручја, посади ме на мога коња, једну ногу тамо, једну ногу овамо, викну ми да се држим слободном руком за гриву, омота узду око руке и ускочи на свога коња. Ево нас у трку на Саребрушком друму поново под танадима, и понова дуж Коломбејског јарка. Кад стигосмо међу наше, ја падох с коња, онесвијештен... Још истог вечера, произведоше ме за мајора, и отсјекоше ми руку. Мој је живот био свршен...«

— »Да ли сте бар нашли какву адресу, на коју би послали златну гривну?« запитах.

— »Јесам«, одговори Перше, »испратио сам је онаку као што сам је нашао, са писмима и сликом, коју је Ото де Вин-

кел носио при себи, послао сам све то без и једне ријечи. Би ли вјеровали да у то доба и још дуго, дуго послѣје нијесам могао да опростим томе јаднику, зато што ми је био непосредни узрок моје саломљене будућности. Било ми је жао на њега због моје војничке гријешке! Јер, то вам понављам, то бјеше једна, и неопростима гријешка, то моје дрско предузеће, изазвано каквом грижом савијести! Питам вас. За војника, непријатељ нема особеног имена. Он је само непријатељ. Али сад кад залазим у године, кад би човјек могао и ухо осјећи, чак и код обје руке, сад ми је мило кад мислим да нас је, с другог свѣта, гдје нема више ни Францеца ни Пруса, видио мој друг из дјетињства, мога драгона и мене, како стојимо под топовскијем мецима, не би ли му одали почаст, коју војник дугује мртвоме непријатељу, кад се тај непријатељ добро тукао... То је разлог због кога могу да долазим на ово мјесто и да гледам овај натпис без сувишне снужености... Што ће вас можда зачудити«, додаде, »то је да долазим овдје са драгоном, који ме је тада пратио... Он вас је служио данас при столу, а он ће вас и вечерас служити. Није ме више остављао од Меца. То ми је собни момак већ двадесет и пет година. Он зна за овај догађај, и што овај натпис, ово *Ostern 1858*, који сведочи о Винкеловом пролазу кроз ово мјесто, није појела маховина и лишајеви; што је путања к овијем стијенама увијек одржавана, то њему дугује мртви... То су војнички осјећаји. Да их човјек разумије и осјети, треба да је ратовао. Рат има својих свирености и својих нечовјечности, ја то знам... Али је то ипак, дајем вам своју ријеч, нешто узвишено у човјечанству...»

Париз.

С францеског

Ст. К. Павловић.

О Пол Буржеу. — Пол Бурже почео је писати око 1872. Био је још врло млад. Још дјететом видио је Њемачку инвазију и Париску Комуњу. Нека прерапа туга, која регби да је била искрена, надахнула му је романе болне и горке који

се нијесу свидјели гомили, али који су се много свидјели једној елити отменој по духу и релативно прилично великој по броју. Бурже у свима својим причама узима на себе да направи биографију једне душе, поступајући са личношћу свог романа потпуно истом методом, као што Тен поступа личношћу каквог писца или са једном реалном личношћу. И како Бурже увијек изабере сам свог јунака, он никад не пропушта да поставља ова питања: Гдје је рођен тај јунак? Од које је расе? Од које је фамилије? Какво је било његово васпитање? Какве су биле књиге које је читао? (нарочито: књиге које је читао?) Је ли био екстеран или интеран ђак у гимназији? Који су били политички или историјски догађаји, који су се догодили кад је тај јунак могао имати дваестину годин? У какав је свијет ушао, улазећи у први салон? — Ово је изврсна метода, чак и потребна, али која спријечава самосталност у писца или која показује да писац нема самосталности, дакле дара врло ријетког и иначе врло опасног, а то је да једнијем погледом види у цјелини и јединству неко живо лице, гдје пред њим стоји, ради, говори. Овај дар синтетичког живота скоро мањка Буржеу. Анализа иде за њим узастопце или он прати анализу корак за корак, и ако, додуше, са сигурношћу, интелигенцијом и проицавошћу. И тако писани ови романи нијесу могли да загрију, и чак, бар понеки пут, нијесу ни довољно јасни. Али су они зато пуни интересантнијех и истинскијех детаља, њежне анатомије ријеткијех осјећаја, дигресија једног врло одличног моралисте и врло хитријех рефлексива, које траже сву нашу пажњу. Успјех *Лаж* (*Les mensonges*), *Злочина љубави* (*Un crime d'amour*) и *Ученика* (*Le Disciple*) сасвијем је, дакле, заслужен, и његова дјела тако брижљиво рађена, читаће можда и наша дјеца.

Она ће можда још дуже читати његове импресије с пута (Сензације из Италије, Енглеске студије, С ону страну мора) и критичка дјела (Есеји савремене психологије), гдје је таленат Буржеов већма расположен и гдје се показује најфинијим, а то је кад је ријеч о карактеру разнијех народа и о томе како се формирао и васпитао дух извјесног броја људи од талента. Можда у тренутку кад ово пишемо, Бурже мијења свој правац и можда ће наставак ње-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

гове књижевне каријере бити посвећен широком испитивању психологије разних народа. Нико није толико спреман и толико предиспонован за тај велики посао колико он; и кад му Бурже приступа, не vara се ни мало у својој способности. Тај посао можда ће бити права слава Буржеова. Дотле можемо рећи да је Бурже човек од талента врло интелигентног, а то је ствар много ријеђа него што се мисли. (Емил Фаге).¹⁾

Дубровник.

Биво.

¹⁾ *Emil Faquet: Histoire de la littérature française, II.*

Prijevod latinskoga epigrama.¹⁾

(Marko Marinović).²⁾

Zaman išteš, smrti prika,³⁾

Ljepi život prikositi,⁴⁾

Jer Jelina l'jepa slika

Uzdrži se vik⁵⁾ na sviti:⁶⁾

Kū⁷⁾ Martini umio je

Toli hitro slikovati,

Da bi rekô: Jele to je,

Kojoj život on povrati.

¹⁾ Pel ritratto all'improvviso fatto dal prof. Raff. Martini dopo morte dell'illustre sig.ra Elena de Bosdari, nata de Bona.

Epigramma

Agnoseo pulchram, nec certe fallor, Hyellam;

Haec olli facies, hoc decus oris erat.

Nunc eat atque suum jactet mors dira triumphum,

Ingenio, Raphael, vivit Hyella tuo.

(A. Casnacich).

²⁾ *Marko Marinović*, prevodilac, bavio se je knjigom i starijem rukopisima; a *Antun Kaznačić*, pisac latinskog epigrama, poznati je Dubrovački književnik u prvoj polovini minuloga vijeka. Marinović je bio Kaznačićev vrsnik.

³⁾ Ikavski radi rime.

⁴⁾ Po dubrovačkom dijalektu mjesto *prekositi*.

⁵⁾ Ikavski za *v'jek*, i znači *vazda*.

⁶⁾ Stari lokativ, a ikavski radi rime. Sad bi se kazalo *na svijetu*.

⁷⁾ Sliveno za *koju*.

Stolac i Rizvanbegovići.

— Urta. —

Među veće varoši u Hercegovini spada i Stolac, koji se prostire s obje strane rijeke Bregave a dijeli se na ove mahale: Todroviće, Begovinu, Kukavac, Poglede, Čupriju, Luku, Čariju, Uzinoviće, Bokulu, Pograda i Zgrade. U statističkom popisu pod Stolac su uzeta i ova sela: Komañe-brdo, Basilije, Dragovile i Ńivice. Po popisu naroda 1895 god. u Stocu je stanovnikâ bilo 3700 duša. Po vjeri bilo ih je: 927 Srba pravoslavnijeh, 2310 Muhamedanaca, 457 Rimokatolika i 6 ine vjere. (Koje?) Stranaca je bilo 433 duše. Dalkle u Stocu sa strancima bilo ja 4133 duše.

O imenu ove varoši u narodu se priča ovo:

Za vlade cara Dušana Silnog to mjesto bijaše selo. Za zasluge svu tu okolinu Dušan dade Ľubomiru Sokoloviću, a ovomu to mjesto omili, te na brdu Šetnici sagradi grad¹⁾. Pošto je to mjesto po svom položaju opkoļeno brdima, došlo je kao starinski sto (stolica) od tri noge, te radi toga ga Ľubomir i prozva „Stolac“. Priča se da je Ľubomirov grad obnovila nekakva kraljica Vida, po kojoj se je i poļe kod Stoca prozvalo „Vidovo poļe“(?) Ta Vida zašto i kad je izgubila taj grad — danas se ne zna, ali i danas se stari ļudi sjećaju, da se je u spomen toga pjevala jedna pjesma. Od jednoga starca samo sam Ľuo ove riječi, kojima se je ta pjesma zapoĽinjala:

„Kraljica je žalila Budima,

„Po Budimu Stoca kamenoga,

„Jer je Stolac resum²⁾ od Budima“.

Uza Sokolovićev grad sa istočne strane Ali-Paša Rizvanbegović napravio je bio novi grad. Ali od 1896 godine vojna uprava razori najprvo Alipašin grad, a poslije nešto poruši i Sokolovićev dodatak. Alipašin sa zemljom sravnije a Sokolovićevu sa kulâ snimiše krov i nešto zidinâ porušiše. Na sredini staroga grada spojivši sa bedemom Sokolovićevog grada vojna uprava sagradi po svome novome planu novi grad.

¹⁾ Ovo se slaže i sa M. Vidakovića romanom „Ľubomir u Jelisijumu“.

²⁾ Resum je plan.

U prva vremena i ako je sa svoje tvrđave Stolac bio znamenito mjesto, istoričari o njemu ništa ne spominju. A i u prastara vremena prije Sokolovića, po Stolačkom polju bila je varoš. Poslije zapreme kada su u polju gradili vojničke kasarne, u zemlji su nalazili temelje od starinskih kuća a nalazili su i grobova. Tako i iza mahale Zagrada po mjestu Okladima, kuda su danas rijeke, izaslanici Sarajevskog muzeuma otkopavanjem, u zemlji nalazili su starinskih zidina i lijepo ozidanih grobova. U nekijem zidinama bijahu u cjelini i kameni podovi. Ti podovi bijahu znameniti; oni su napravljeni od sitnog četverouglastog, ali po svom obliku srazmjerno jednakog uglađenog kameña u mozajiku. Pa i po svojim starinama Stolac bi se sa svom svojom okolinom (osobito Stolački kotar bogat je starinskim grobnicama — stećcima) u prva mjesta Bosne i Hercegovine mogao ubrajati; ali pošto to mjesto do danas ne odgoji svoga kniževnika, a stare priče za vrijeme kuge, kolere a i preseļavaña u narodu i sa narodom izumriješe, zato nemajući o tome mjestu nikakvih podataka, — u pretresañe tih starina i izvanrednijih događaja ne možemo se upuštati, samo ćemo se okrenuti na ono o čemu se i danas u narodu priča!

Od 1690-95 god. kad su se bile zaplele u rat, Austrija, Mletačka i Turska, tada mletačka vojska prodre u južnu Hercegovinu u kotare: Trebiñski, Lubiñski, Stolački, Mostarski i Lubuški. U Hercegovini toga vremena ne bijaše redovne turske vojske. Baš toga vremena Mlečići od Turaka oteše grad Staru Gabelu, koji leži blizu Dalmatinske međe u kotaru Lubuškom; a pošto na grad Stolac ne smjedoše udariti, za to se lukavstvom i prevarom poslužiše i podmitiše gradskoga čehaju (ključara), pošto u gradu ne stajaše niko a čehaja bijaše nekakav Galov Odobašić, ñega Mlečići podmitiše, dadoše mu jednu bocu žučaka¹⁾ na mjesto dukata, za to im Odobašić jedne večeri ostavi otvorena gradska vrata, a iste večeri Mlečići u grad ulegoše, te u znak veselja iz topova zagrmlješe. Čujući Stočani riku iz topova, te iste noći na grad udariše, Mlečiće iz grada izagnaše, te se za njima u potjeru nadadoše; a kad je bilo u osvitak zore u selu Burmazima 2 sahata na jug od Stoca, tu ih napadoše. Priča se da je tu krv potokom tekla a svjedoče nam i danas za taj slučaj onoliki mramori (obiļežja). Galov Odobašić i ako je Muhame-

¹⁾ Žučaci su od žutoga pleha napravljeni na podobe dukata, samo što oni kao dukati ne imaju izreskanijeh brazda po osovini.

danac bio, ipak za izdajstvo poboja se, te je i on s Mlečićima bio nagnuo bježati. Tu u selu Burmazima na mjestu kod Deminova krstā ņega uhvatiše a uza ņ i spomenutu bocu sa žućacima nadoše. Videći izdajstvo ņegovo, u jedan glas svi povikaše: „gomilu na izdajnika!“ Za trenut oka kameņem ga zatrpāše, te se na ņemu uzdiže gomila. Od tada ko je god tuda prolazio, na tu je gomilu po jedan kamen pribacivao, pa radi toga tu gomilu i prozvaše „Pribacna gomila“.

U početku devetnestog stolēća grad Počitelj potpadao je pod kotar Stolački kao i danas, ali je opet od Stoca bio nezavisan. U Stocu su toga vremena zapovijedali Rizvanbegovići, a u Počitelju nekakav Gavran, koga su bili prozvali kapetanom. Oko 1820 god. taj Gavran kapetan zavadi se sa Stoćanima, za to ode u Sarajevo. Od tuda s ņim dođe mnoŭina Sarajlija, a Gavran pokupi i sve Počitelce te udariše na Stolac, ali ih Stoćani junački odbiše.

U selu Hutovu, kot. Stolačkom, Hađi-beg Rizvanbegović napravio je bio grad, a pošto je blizu Hutova na mjestu Kleku bila turska morska skela (pristanište brodova), tuda je bio i put u onaj kraj Dalmacije, pa ko je god tuda prolazio, Hađi-begu je morao na svašto đumruk (ulazninu) dati. U Stocu toga vremena vladaše ņegov mladi brat Ali-aga, koji je poslije postao bio paša. ņih dva brata zavadiše se, te Hađi-beg pokupi ľude bez razlike vjere po svemu Hrasnu, te s ņima udari na Stolac. Stoćani se u grad zatvoriše, a Hađi-beg sa svojom vojskom opsjede grad. Nekoliko danā Stoćani su čamili u zatvorenom gradu, a kad im nestade hrane, videći se na nevoľi, oni jedne večeri otvore gradsku kapiju, a pošto su doćuli da je Hađi-beg te večeri bio u kućama Mahmućehajića, koje se kod Uzinovačke ġamije nalaze, oni na te kuće udariše a Hađi-beg se u kuće zatvori. Nasta praska iz pušaka. Kad Hađibegovijem drugovima nestade ġebane, oni se vidješe na nevoľi, te se predadoše na milost i nemilost. Hađi-beg da bi se sakrio, uvuće se u oġak, ali pušćano ga tane kroz oġak pogodi, i on se stropošta na oġnište u supragu i tu ga pogubiše. Ćim Hađi-beg pogibe, vojska mu se razbjeŭe, te tako Stoćani odrŭaše slavu.

Baš toga vremena zaplete se u rat Turska s Grćkom. U Bosni i Hercegovini toga vremena ne bijaše turske redovne stojne vojske. Age i begovi iz Bosne i Hercegovine o svome trošku vodili su narodnu vojsku u pomoć sultanu. Po tome su se i razlikovali age od begova. Ko je bio bogat te se je prozivao begom, sa sobom je vo-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

dio veliku narodnu vojsku o svome trošku, a ko u takvijem slučajevima nije hotio ili mogao voditi veliku vojsku, prozivaao se je aga a ne beg. Tada i Ali-aga Rizvanbegović iz Stoca i okoline pokupi nešto narodne vojske bez razlike vjere i pođe u pomoć sultanu. U boju kod Arte junački se on kao i njegovi drugovi pokazao. Čujući za junaštvo njegovo veliki vezir javi to sultanu. Poslije, kad su se bojevi svršili i kad je primirje nastupilo, sultan ga dobavi k sebi, te ga zapita: „odaklen je i kako se zove?“ — na to mu on odgovori: „ja se zovem Alija Rizvanbegović, iz Stoca, vilajeta (pokrajine) Hercegovine“. Sultan ga tada postavi pašom i dade mu u upravu Hercegovinu. On kao paša dođe u Stolac 1832 godine.

Čim je Ali-paša u Stolac došao, on to mjesto hoćao odmah proglasiti okružjem, ali drugi Rizvanbegovići na taj predlog ne htjedoše nikako pristati; za to on im učini po volji, te se u Mostar odseli. I ako je tada Mostar okružje bio, u njemu se Ali-paša nije rado bavio, pa za to na mjestu Buni, 2 sahata daleko od Mostara, napravi dvorove, kod njih uredi voćnjak i zasadi vinograde. On je u Hercegovini najprvi počeo saditi masline; prve je posadio u selu Popratima 1 sahat daleko od Stoca; te masline sada dobro rađaju. Na Buni je posadio murve (dudove) i počeo narod upućivati kako treba gajiti svilenu bubu, te danas u južnoj Hercegovini narod se oko toga posla priličito bavi a najviše u općini Popovu Polju.

Ali-paša i ako nije u nauci bio bogzna kako odmakao, ali ipak prirodom je bio vrlo dobro obdaren, pa se je u svakom slučaju umio naći. Sultanu je ugađao koliko je mogao; a i s Crnom Gorom je u prijateljstvu živio, pa mu ni s te strane nije nikad opasnost prijela.

Kad je 1840 god poginuo u Drobñacima Smail-aga Čengić, Ali-paša predviđajući da i njemu sa te strane opasnost prijeti, stupi u tješnje prijateljstvo s Crnogorskim gospodarom, vladikom Petrom II. Petrović-Negušem, za koje niko ne znadijaše. Ali kad se 1842 god po dogovoru vladika Petar sa Ali-pašom sastade u Dubrovniku, gdje prijateljstvo utvrdiše, doznade za to i sultan u Carigradu a nekmoli ko drugi.

U Bosni i Hercegovini kad narod od agâ i begovâ ne mogaše se braniti, videći se na nevoļi, počne slati molbe i tužbe sultanu u Carigrad. Kad sultanu tužbe dodijaše, pošale jednoga pašu i još mu dade pratioca i zapovijedi im da uhode Bosnu i Hercegovinu. Ali-

paša je za to čuo, pa kad su uhode išle k Mostaru, Ali-paša pošale preda njih svoga kavazbašu Ibrahima. On zasjede u jedan klanac i tu ubi uhode a njihove koñe odvede Ali-paši na Bunu.

Taj poginuli paša zvao se je Latas i bio je Omer-pašin brat. Poslije ñegova odlaska kako od ñega nije bilo nikakva veska (glasa), Omer-paša se poboja, da mu nije brat gdje god poginuo, za to izmoli sultana, da ñega pusti da on uhodi Bosnu i Hercegovinu i da potraži brata. A kad mu sultan dopusti, on se preobuče u drugo odijelo, načini se kao kakav šeh i krenu se na put. Tako je Omer-paša uhodio Bosnu i Hercegovinu od Turaka kao šeh proseci milostiñu. Idući iz Nevesiña uputi se s jednijem Nevesiñcem, koji bijaše Srbin pravoslavne vjere. Oni su se putem o svačemu razgovarali. U tom razgovoru Omer-paša raspitivao je Nevesiñca za Ali-pašu. On mu je pričao sve potanko o Ali-paši; kazao mu je da je on na Buni, da ima dobra dva koña i dr. Čim je Omer-paša čuo za koñe, odmah posumnja na Ali-pašu da mu je pogubio brata. Nevesiñac sa svojim koñma svrnu u Blagajsku mlinicu da samele žito, a pretvoreni šeh ode u Ali-paše na Bunu. Ali-paša je rado dočekivao strance a osobito šehove, jerbo je znao, da pod takvom obrazinom velikaši carski rado obilaze carevinu.

Omer-paša jedno jutro ode na Bunsku ćupriju (most), a to jutro pokraj ñega prodoše 18 ljudi, koji goñahu jañce. Na ñegovo zapitivanje: „nosite li jañce na prodaju?“ — odgovoriše mu: „kakvu prodaju, jadna ti prodaja! nosimo ih paši za ručka“. On to jutro vidje kad Alipašine sluge provedoše dva koña da ih na rijeci Buni napoje. Čim ih Omer-paša vidje, odmah ih poznade da su iz carske tavle (koñušnice), a i na kopitima im bijahu carske dagme (obiležja). Tad se Omer-paša za sve osvjedoči i doznade gdje je ñegov brat platio glavom.

Kad je bilo sjutri dan, pretvoreni šeh Ali-paši reče:

— Prodaj mi, pašo, onog tvog dorata; pješe putujući ubio me je put, pa ne mogu više bez koña.

— Ne bi andasani (*tu je riječ Ali-paša obično u govoru upotrebljavao*) dao ti ga za stotinu žutijeh dukata.

— A bi li za ravnijeh stotinu? — zapita ga pretvoreni šeh.

— Andasani, za stotinu bih ga vala pregorio!

Šeh na te riječi potegnu iz nedara kesu; pa puc, puc, izbroji mu stotinu dukata; kupi od Ali-paše koña, uzjaha na ñ, pak ode u nepovrat.

Čim je Ali paša vidio u šeha tolike dukate, posumía da on mora biti uhoda, pak odmah posla za ñim kavaza, da ga gdje god na putu presretne i ubije. Zaludu je kavaz za šehom tumarao, jer mu šeh sretno umače na doratu i ode u Carigrad.

Čim je Omer-paša u Carigrad došao, sultanu je za sve izjavio. Kaza mu za sva nedjela, koja Turci u Herceg-Bosni čine; ispriča mu za Ali-pašu, za pogibiju bratovljevu, za koñe i dr. Na te riječi sultan mu dade vojsku, da ñom uredi Bosnu i Hercegovinu, te tako Omer-paša dođe s vojskom u Sarajevo.

Za sve to vrijeme ni Ali-paša Rizvanbegović (Stočević) nije sjedio zaludu. On dođe u Stolac, te u Stolačkom Vidovu poļu na lijevoj obali rijeke Bregave počne zidati saraje, misleći, ako bi mu u Mostaru propala vlast, da se skloni u Stolac. Ali tek što je pomenute saraje ozidao i pokrio, stiže mu glas, da je Omer-paša s vojskom došao u Sarajevo i da ñega radi dogovora zove k sebi. Taj glas Ali-pašu je jako porazio; osjećao je svoj jadni udes, koji ga čeka. Kad je pošao iz Stoca, topovi u znak ñegova polaska zapucaše, a kad je bio prema sarajima pogleda on na ñih, još jednom okrenu se na Stolac, i zaplaka se.

Tada je Ali-paša otišao u Sarajevo serdar-ekrem — Omer-paši na dogovor. U Sarajevu je Omer-paša oko sebe bio iskupio sve vido-vnije Turke, izjavio im je carsku zapovijed i zatražio Bosansko-Hercegovački asker (vojsku). Sarajlije sa ostalijem Bošnjacima ne pristajahu na Omer-pašine ponude. Ali-paša je bio lukav, te je pred Omer-pašom na vijeću zborio u prilog ñemu, a po noći se je sa Sarajlijama dogovarao, da na te ponude nikako ne pristanu. Poslije, kad je Ali-paša vidio, da mu Omer-paša o glavi radi, on nekako dobavi žensku feregu¹⁾, prekri glavu, a na oči metnu peču²⁾, na noge obuče ženske čizme³⁾, uzjaha na koña i pobježe u Mostar.

¹⁾ Ferega je napravljena oderne čohe na način dugoga kaputa te se u ñu Turkiña zavije kad kudgod iz doma počne.

²⁾ Peča je napravljena oderne čohe, po kojoj je izvezeno zlato, a gdje su oči, tu je od struñe poprena napravljena da se kroza ñu može vidjeti. Ta peča pokriva samo oči i lice do nasred nosa.

³⁾ Čitaoeu ako nije poznato, Turkiñe nose čizme napravljene od žute fudre-kože. Nih obuku kad gdje putuju.

Čim je Ali-paša u Mostar došao, odmah je protiv Omer-paše svu Hercegovinu pobunio. Mostarci s ostalijem Hercegovcima dignu se na oružje, da dočekaju Omer-pašinu vojsku. Toga vremena Omer-paša ode u Doñu Tuzlu, a jedan dio vojske pod Skender-begom Ilinskim pošale u Hercegovinu. Pred Hercegovcima bio je Alipašin kavazbaša. Hercegovci u Koñicu kod ćuprije dočekaju Skender-bega, koji morade natrag uzmaknuti. Kad je Omer-paša za to ćuo, pošale mu u pomoć još jedan dio vojske, a za vrijeme i sam pohita u Sarajevo. Iz Sarajeva Omer-paša povede vojsku i krenu u Hercegovinu. Tada su Hercegovci svoju najveću zasadu imali kod Boračkog jezera; tu se s Omerpašinom vojskom potukoše. U tom boju Hercegovci zaglaviše a Omer-paša slavođobitno dođe u Mostar.

Toga vremena Ali-paša je bio na Buni. Omer-paša pošale po ñ nekoliko askera; on uzjaha na koña te sa vojnićkom pratñom ode u Mostar. Omer-paša doćeka ñega što svećanije, pak onda pozva k sebi na večeru sve vidovnije Mostarce. Kad su bili pri večeri, počne ih izpitivati: „zašto su protiv carske vojske ustajali bili na oružje?“ — Oni mu se izviñivahu i dokazivahu, da je tome svemu bio kriv Alipašin kavazbaša. Kavazbaša je tada bio otišao u Foću, da i od tuda prikupi što narodne vojske protiv Omer-paše; a kada je ćuo, da je Omer-paša s vojskom u Mostar došao, on uteće u Dalmaciju, odakle umaće u Carigrad. U Carigradu odmah pade pod sud, pa videći da nema kud kamo, jami pušku i ubije se.

Onu večer kad je Omer-paša savzao Mostarce i Ali-pašu k sebi, nakon podužeg razgovora baci ih sve u tamnicu.

Sjutri dan sve Mostarce poveza u jedan singir (lanac) i pod vojnićkom pratñom posla ih na robiju u grad Aću, u Malu Aziju. Od ñih neki na putu, neki u sužanstvu pomriješe, a neki se poslije robije u Mostar vratiliše.

U proleće 1851 god. Omer-paša dobavi gubavu mazgu, na ñu posadi natraške topavog¹⁾ starca Ali-pašu, te ga sa sinom mu Hafiz-pašom pod vojnićkom pratñom posla preko Duvna (Župañca) u sužanstvo u grad Brusu u Malu Aziju. Ali pri polasku straži naredi, kad ih dovedu blizu B. Luke, da Ali-pašu zgodnijem naćinom ubiju. Taj je nalog jedan od pomenute straže i izvršio, a to je bilo ovako: Kad su došli blizu Bañe Luke, tu u polu Sitnićkom razapnu šatore.

¹⁾ Ali-paša je u jednu nogu bio topav (hrom), te radi toga su ga mnogi zvali i Topal-pašom.

Pod jednijem šatorom bili su Ali-paša i sin mu Hafiz-paša; stražar pred šatorom čuvao je stražu, pa smotrivši dobro gdje je Ali-paša sjedio, ispred šatora naperi pušku, opali, a tane probije šator i Ali pašu pogodi u glavu. Sjutri dan po Alipašinoj smrti i Omer-paša dođe u B. Luku. Ali-pašu kod ġamije Ferhadije u B. Luki zakopaše, a sina mu u suzaństwo odvedoše. Ni to Omer-paši dosta ne bijaše, već i druga dva pašina sina, na ime Rustan-bega i nejakog Mehmeda posla u zatočenje.

Tako dokonča svoj život Ali-paša Rizvanbegović, i tada se asker u Hercegovini stalno nastani.

Godine 1878 austro-ugarska vojska zapremi ove krajeve; tada u Stolac dođe major sa 4 kumpanije vojske, kojoj se Stočani bez puške i noža mirnijem načinom predadoše. Ali Lubińci i Trebińci okupiše se i pođoše da iznenada udare na Stolac; a baš tada major iz Stoca posla kapetana Medveda sa jednom kumpanijom vojske, da posjedne Lubińce. Stočani su znali da Lubińci sa Trebińcima idu k Stocu, a čuli su bili da se jedna kumpanija vojske sprema u Lubińce, pa pošlu Muju Šabića, da im za soldate javi, te da ih na zgodnom mjestu dočekaju. Mujo došavši na Žegulu, 2 sahata od Stoca, tu nađe Lubińce i Trebińce, pred kojima bijaše Adem Šehović iz Trebińa. Mujo im izjavi radi čega je došao, te oni istoga dana u klancu na Žeguli dočekaše soldate; tu cijela kumpanija zaglavi, samo što 3-4 soldata utekoše i u Stocu majoru za pogibiju javiše. Od Turaka malo ih pogibe; tu se rani Adem Šehović, od koje rane i umrije.

Tada se major s vojskom u Stolački grad zatvori, samo što straže izvan grada ostadoše, od kojih se nekoji sa teškom mukom spasoše a neki i pogiboše.

Nasta muhasera.

Tu večer Lubińci i Trebińci opsjedoše grad, nima se pridružiše i Stočani. Poslije dodoše Bilećani, Gaćani i Nevesińci. Turci se po Komańu-brdu, Ošanićima i Dońem Poplatu ušančiše, ali grada osvojiti ne mogoše.

Vojsci u gradu počne hrane nestajati, pa od nevoľe počeše i końce klati. Major videći se na nevoľi, napisu pismo generalu Jovanoviću, koji bijaše u Mostaru. Jedan kadet se u tursko odijelo preobuće; noga noćno niz gradski bedem na konop spuštaše i on sretno u Mostar dođe i Jovanoviću pismo predade. Jovanović posla vojsku u pomoć Stocu. Stočani za to čuše, odoše u Dubrave, da

предусретnu i dočekaju vojsku. Tada se prvi boj zametnu kod Pašića hana, a drugi u selu Pješevcu. Austrijska vojska u oba ta boja u Dubravama Turke razbi i Pješevac popali. U tijem bojevima Turci su imali dosta mrtvijen i rañenijen a i soldatâ nešto pogibe.

Toga istoga vremena katolički sveštenik Ivan Musić, — koga knez Crnogorski za vrijeme ustanka (1875-76) bijaše postavio vojvodom, — pokupi po Popovu i Hrasnu Srbe pravoslavne i rimokatoličke vjere i s njima dođe u selo Doñi Poplat. Tu se nastani u kuću pokojnog starine Ilije Mihića, a svoju vojsku razredi po D. Poplatu i oko rijeke Bregave.

Tada je na Pješevcu glavni voda pred Turcima bio Mustaj-beg Rizvanbegović. Pošto na Pješevcu Mustajbegove kuće popališe i braću pogubiše, on uteče u brdo kod Bregave. Tu ga Musinovci (tako su Musića vojsku nazivali) uhvatiše i Musiću u Mihića kuću odvedoše. Tako se svrši boj na Pješevcu; a Musića vojska baš tada razbi Turke, koji bijahu u zasjedi oko Stoca, i u tome se grad otvori. Musić predade Mustaj-bega majoru, a major ga pod vojničkom pratnjom opremi Jovanoviću u Mostar; ali kad dođoše u Rivine na domak Pješevca, Mustaj-beg svojoj pratnji zavika: „ja ne mogu na nogama daļe, dajte mi koñal!“ — i stropošta se na zemlju. Pratinâ u ime zakona tri puta ga opomenu, da ide naprijed, a kad vidješe da on ne ustaje, zapucaše na ņ iz pušaka i tu ga ubiše. Poslije ga baš tu u Rivinama i zakopaše.

*

Za minula dva stoļeća pošto je povjesnica Stoca skopčana sa porodicom Rizvanbegovića, dužnost mi nalaže, da se obrnem malo i na povjesnicu iste porodice. Po pričađu jednoga Rizvanbegovića doznao sam ovo:

Rizvanbegovići porijeklo svoje vode od porodice Crnojevića iz Crne Gore. Dva Crnojevića poturčiše se, te se u Peći naseliše. Od jednoga svoje porijeklo vodi Resulbegovića pleme u Trebiđu, a od drugoga Rizvanbegovića u Stocu. Rizvanbegovića pradjed kad se je poturčio, sultan ga je bio postavio vezinom, te je u Peći prebivao. U sedamnestom stoļeću po Hristu Hercegovina se je bila pobunila, i baš toga vremena sultan je iz Peći premjestio kapetana Rizvanbega Crnojevića u Hercegovinu da stiša bunu. On dođe i nastani se u Stocu. Toga vremena najlepše selo u kotaru Stolačkom on uze poda se i prozva ga Pješevcem, a mahalû u kojoj bijaše svoju kulu

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

načinio i gdje mu bijaše letnikovac prozva Opiješji; a pošto ņemu bijaše ime Rizvan-beg, ņegovu djecu prozvaše Rizvanbegovićima.

Pošto se u Stocu nalaze dva plemena Rizvanbegovića, dužnost mi nalaže, da o tom drugom plemenu štogod progovorim. Po pričau jednoga Perišića, iz sela Bituņe, kot. Stolačkoga, o toj drugoj porodici, koja se u mahali Begovini nalazi, čuo sam ovo:

Nekog vremena Perišići su bili ljudi bogati. Nekakav Risto Perišić bio je sa svijem vidovan. Rizvan-beg kapetan nagna ga da se poturči i dade mu svoju kćer za ženu. Tako od Rista postade Rizvan, a pošto je bio bogat zvali su ga Rizvan-begom. Poslije, ņegovu djecu prozvaše Rizvanbegovićima.

*

Sad da se malo okrenemo na starine i da završimo s današnjim staņem!

Prije pada kršne Hercegovine pod Turke, na sred Stolačke čaršije bio je pravoslavni manastir a oko manastira bilo je sve manastirsko. Po svoj današnjoj čaršiji bilo je pravoslavno groblje. Poslije Turci na crkvi podigoše ġamiju, (925) po Muharemu (turskom kalendaru), koja i danas postoji te se zove Careva ġamija, a čaršija se je prije zvala Carina.

U blizini ġamije nalazi se i starinska sahat-kula: zvono iz manastira bilo je preneseno na sahat-kulu. U prošlom stoljeću sin Alipašin Hafiz-paša kad je popravljao sahat-kulu, a pošto tada u ņoj sahat ne hodaše, pogledavši u svoj sahat reče majstoru: „Kucni čekićem u zvono, neka svijet zna koliko je sahata!“ — Majstor udari čekićem u zvono, a ono puče. Poslije to zvono u Trstu preliše. Drugo manastirsko zvono odneseno je u Počitel, na tamošnu sahat-kulu.

I za vrijeme turske vlade u Stocu je postojala srpska pravoslavna osnovna škola, te su se u ņoj učila kako pravoslavna tako i rimokatolička djeca, jerbo rimokatolici ne imadahu svoje škole. Uz srpsku školu nalazi se i srpsko-pravoslavna crkva, koja je sagrađena 1870 god.

Muhamedanci u Stocu imaju četiri ġamije, t. j. onu u Čaršiji, drugu na Čupriji, treću u Ucinovićima i četvrtu Podgradom.

Katolici imaju svoju kapelu u mahali Zagrađu, a blizu ņe sad hoće da prave crkvu.

Narod u tome mjestu kao i u svoj okolini govori čisto srpski južnijem narječjem, osim što Muhamedanci upotrebljuju po gdje koju tursku riječ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Stolac se prostire kao u doli, te je u mahali Begovini iznad morske površine 73 metra. On je opasan brdima. Sa istočne strane Stoca prostire se brdo Vrsnik, koje je visoko 514 met. Sa sjevero-istočne strane prostire se brdo Komašće 430 met.; sa sjeverne Rgud 1048 met.; sa sjevero-zapadne Ošašćići 385 met., a po sred Stoca počinu od brda Vrsnika do podnožja i toka rijeke Bregave uvuklo se je brdo Šetnica, koje je visoko 253 metra.

Kao što naprijed navedoh, po sred Stoca teče rijeka Bregava, koja je narodu od velike koristi. Na njoj ima 14 mlinica (vodenica), u kojima se među različita žita, iz kotara: Stolačkog, Lubiškog, Bilečkog i Nevesinškog. Osim toga na njoj ima i 7 stuparnica (va-larica), u kojima se va-laju različite vunene tkanine, kao: klašne, sukno, raša i dr.

U Stocu s obje strane rijeke Bregave nalaze se bašće, kroz koje su iz nje sprovedeni đerici (kanali), te te bašće leti topi voda, pa za to u nima svako povrće dobro može uspijevati.

Bregava je i za piće zdrava, a leti bude plitka, pa slabo otječe, te se radi toga ugrije; zato leti nije prijatna za piće kao zimi. Neke godine pogovaraše se, da se s vrela Bregave na čuinke sprovede vodovod u Stolac, ali se ta misao još do danas ne ostvari. Po Stocu se nalaze nekolicke čatrnje (gustijerne), te se leti iz njih voda za piće najviše i upotrebljuje.

U Stocu je leti velika vrućina, koja bude od 38-42 step. reum. a zima je sa svijem ugodna, t. j. ako ne duva sjever, koji može biti sa svijem studen i jak. Nekijeh godina po Stocu sjever učini veliku štetu, izobara voćke, a tako isto ploču i crijep (ciglu) sa kuća. Tu snijeg rijetko pada, a i kad padne, odma se otopi.

Oko Stoca zemlja je rodna, te na njoj svašto može uspijevati. U okolini Stolačkoj u veliko se sadi duhan. Tu rađa grožđe i svako južno voće, kao: smokve, praskve, kaisije (zerdelije), trešnje, višnje, oskoruše, slive, šipci (granati), dušne, jabuke, kruške i dr.

Pazar (sajam, vašar) je svake subote, na koji se sleže silan svijet iz kotara: Stolačkog, Lubiškog, Bilečkog i Nevesinškog. Tu se kupuje i prodaje sve što za dom i kuću treba. Ali da se je ispunila želja Ali-paše Rizvanbegovića (Stočevića), — kome poturčćiak Mihajlo Latas prozvani Omer-paša ukrati život — danas bi Stolac bio okružno mjesto, te bi i trgovina bole napredovala.

Mudre izreke.

1. Vaše starješine biće odsjev vašijeh djelâ, vaši upravljači naličice na vas. Arapska izreka.
2. Raj čovjekov je negova kuća. Arapska izreka.
3. Učena čovjeka i neuka lako je nagovoriti; ali poluučena ne može nagovoriti ni sam Brahma. Bartrihari.
4. Ne škodi neznañe, već stramputno znañe. Italijanska izreka.
5. Neki filosofi lube Tatare, da im se prosti što ne lube susjede. Rousseau.
6. Jasnoća je pošteñe filosofâ. Vanvenargues.
7. Činiti razumljivo ono što je, to je zadaća svake filosofije, jer ono što je, nije drugo nego ostvareni razum. Hegel.
8. Jedino je želet čovjeku da on živi u državi, gdje svak uživa potpunu slobodu, da se razvije po svojoj sopstvenoj čudi. Humbold.
9. Pametan je ko zna lučiti šalu od ozbiljnosti, i ko se u veseloj igri jača za strogu radñu. Rückert.
10. Uprav pametni i dobri ljudi uzimlju osobe i stvari onako kakve su, a da ne jadikuju o njihovijem slabostima ili kušaju da se poprave. Oni mogu u prijatelju, u srodniku, u poznaniku opaziti manu, a ne spominjat je prama zanimanicima ili drugijem, a to često bez malaksaña svoje naklonosti. Fiedling.
11. Mučañe je svetiña opreznosti; krije ne samo tajnosti nego i pogriješke. Zachariã.
12. Mnogo čitañe čini čovjeka ohola i cjepidlačna; mnogo viđeñe čini ga pametna, snošljiva i korisna. Lichtemberg.

Književni prikazi.

Шематизам Православне Епархије Бококоторске Дубровачке и Спичанске за годину 1902.

Издање и наклада Православне конвентурије.

У Дубровнику, српска Дубровачка штампарија А. Пасарића 1902. стр. 47 (цијена ?).

Осим обичнијех статистичкијех података у овој се књижици продужују (в. год. 1901) Биљешке и подаци, т. ј.

а) Обновљене и поправљене цркве.

б) Цркве у Грбљу.

ц) О разорењу манастира Цетињског (год. 1692). Од Ђорђа Стратимировића.

д) Зетски господар Ђурађ II. и Косово. — Од Ђорђа Стратимировића.

е) Солила. (Раван у подручју кртољскоме). — Од М. Ш. Црногорчевића.

Дакако, сврнути је позорност на биљешке реченијех марнијех радника у српској историји, а заслужује пажњу и чланчић г. Ђ. пл. Стратимировића о Ђорђу II., те пориче проф. Јосипу Gelcich-у¹⁾, да је зет кнеза Лазара Ђурађ Страцимировић на дан Косова у Уцињу боравио.

У главноме каже »што су Дубровчани одаслали брод у Будву, а не у Уцињ, гдје тобоже Ђурађ I. Јулија борављаше; а нарочито, што је Ђурађ тек концем Августа у Дубровник дошао — из тога много вјеродостојније исходи: да Дубровчани нијесу знали гдје се Ђурађ находио, не само 1 Јулија, већ ни 7 Јулија«.

Свакако, ово је знаменито питање, па се надати да ће се још когод на њ осврнути, а ријешити га најбоље добра згода, као и многа препорна питања у нашој историји.

У чланчићу »Манастира Цетињског« занимива је она ставка: »Јована Антонија Болицу зваху Срби његова доба Заном Грбичићем (потомком старосрпскога властеоскога

¹⁾ Giuseppe Gelcich: „La Zedda e la Dinastia dei Balsidi, Spalato 1899, рад. 156.

дома Биволичића — Bolizza — из Котора), а он бијаше синовац Жива Грбичића.

Споменути Јован Антоније Болица био је много значајно и познато лице, јер о њему не каже залуду војвода Драшко (у Горском Вијенцу):

»Да једнога не би пријатеља,
Главом сина Зана Грбичића,
Свога дома већ не ћах гледати,
Него кости тамо оставити;
А он ме је брацки дочекао,
Водио ме свуда по Млеткама«.

Живко.

*

Zeitschrift für österreichische Volkskunde.

Organ des Vereines für österreichische Volkskunde in Wien.

Redigiert von Dr. Michael Haberlandt.

VIII. Jahrgang 1902. I-II Heft (Ausgegeben Ende März 1902)

Mit 6 Textabbildungen.

Wien, 1902. Im Selbstverlage des Vereines.

Commissionsverlag: Gerold & Co., Wien I Stefansplatz Nr. 8.

Buchdruckerei Helios, Wien.

Inhalts-Angabe.

I. Abhandlungen und grössere Mittheilungen.

Dr. Max Höffer: Das Linzer Flössel. (Mit einer Textabbildung).

Katharine Haberlandt: Beiträge über Wohnart und Tracht im Montavonthal in Vorarlberg. (Mit 5 Textabbildungen).

Fr. Edmund Ruzersdorfer: Sagen aus Klaffer und Umgebung in Oberösterreich.

Stefan Weigel: Haus- und Dorfanlagen im Kuhländchen.

Dr. Johann Polek: Aus dem Volksleben der Zipser in der Bukowina.

Dr. Ivan Merhaz: Aus der Werkstätte der sagenschaffenden Volksphantasie.

Ludwig Mlynek: „Gora Marcina“ (Der Martinsberg).

II. Kleine Mittheilungen.

Heinrich Ankert: Bienenzucht und Bienenzauber in nördlichen Theile Böhmens.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Vid Vuletić-Vukasović: Die „Moresca“ von Curzola.

Demeter Dan: Volksglaube der Rumänen in der Bukowina.

(Schluss).

III. Ethnographische Chronik aus Oesterreich.

Verein für Egerländer Volkskunde.

IV. Literatur der österreichischen Volkskunde.

1. Besprechungen.

1. Dr. Krackowizer: Inschriften und Aufschriften im Lande ob der Enns (Julius Thirring).

2. Alois John: Festschrift anlässlich des Fahnenschwingens der Fleischerzunft in Eger (Jul. Thirring).

3. Alois John: Sebastian Grüner, Ueber die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer. (Dr. M. Haberlandt).

4. Dr. Rudolf Meringer: Die Stellung des bosnischen Hauses und Etymologien zum Hausrath. (Dr. M. Haberlandt).

5. Augusta Bender: Oberschefflenzer Volkslieder und volkstümliche Gesänge (Jul. Thirring).

6. Troels-Sund: Gesundheit und Krankheit in der Anschau und alter Zeiten (Dr. M. Haberlandt).

7. Moriz Heyne: Das Deutsche Nahrungswesen von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum 16. Jahrhundert (Dr. M. Haberlandt).

8. Robert Petsch: Formelhaftete Schlüsse in Volksmärchen (Dr. M. Haberlandt).

9. Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina. Redigirt von Dr. M. Hoernes. VIII Band. (Dr. M. Haberlandt)

10. Dr. Otto Laufer: Herd und Herdgeräthe in den Nürnbergschen Küchen der Vorzeit (Dr. M. Haberlandt).

V. Mittheilungen aus dem Verein und dem Museum für österreichische Volkskunde.

Jahresbericht für 1901, erstattet vom Präsidenten Grafen Harrach. Bericht über das Verwaltungsjahr 1901 des Museums für österreichische Volkskunde, erstattet vom Director Dr. M. Haberlandt.

Cassabericht für 1901, erstattet vom Cassier Fr. X. Grössl.

Verzeichniss der Stifter.

Verzeichniss der Mitglieder.

Tauschverkehr.

Vereinsleitung.

Naveli smo čitavo gradivo ove preznamenite publikacije, koja je pod pokroviteljstvom N. C. K. Vis. Nadvojvode Ludviga Viktora, a pod presjedništvom grofa Ivana Harracha i profesora Vatroslava Jagića. U odboru je mnogo našijeh ljudi kao Dr. Milan Rešetar, upravitelj Fraňo Bulić i vitez Antun Vuković, pa dakako unaprijeda je želiti, da češće bude priloga i s našijeh strana, jer u ovom broju nalazimo samo Moresku s otoka Korčule (str. 51-56), koja je navedena čakavski, a dodan joj je i tekst talijanski. Ovo je pohvalno sa strane gosp. Vida Vuletića-Vukasovića, koji je hotio, da upozna sa ovom slikovitom junačkom igrom i nemački svijet, ali nam je primijetiti da je bez ikakve slike i dotične muzike, pa je želiti, da se to nadoknadno uradi još u ovom godišnjaku.

L. Z.

Priroda i srce.

Proletno sunce purpurnim sjajem na zemlju pada;

Moje je zašlo... u mojoj duši tmina je sada.

Priroda prima zeleno ruho, bijelo svlači;

Mladost je moja kô jesen pusta, noj b'jeda pači...

U šumi zadah gorskoga cv'jeća ugodno miri;

Ja gledam samrt, i dah se ŕezin posvuda širi...

Vesela ptica u šumi divno žuboreć poje,

Crni se gavran kr'ješteći mota vrh glave moje...

Mladog pastira glas se po šumi veselo ori!

A ja bih plakô, vječito plakô; mene jad mori...

Na šarnom cv'jeću kô alem-kamen rosa se sjaje;

U mome oku javlja se suza i vječno traje...

More je mirno — sad krotko jaŕe, lav b'jesan prije;

A srce moje pomamno more — nemilo bije.

Sve se na život budi i vraća, svud cvati cv'jeće;

Meni se ljubav odavna mrtva već vrnut ne će.

Beč.

Krunoslav.

B i l e š k a

Gospodine uredniče!

Molim Vas, da uvrstite u Vaš mnogocijeñeni list ovu narodnu pjesmicu, koju sam čuo u Lici kao varijantu pjesmice štampane u 2. broju Vašeg lista str. 54. pod naslovom: Naranča i djevojka.

Naranča je u Novome rasla,
Gojila je Novkiña djevojka,
Po letu je vinom zaljevala,
A po zimi svilom uvijala,
Da joj ne bi naranča prozebla.
Naranča se rodom prerodila:
Svaka grana po naranču dala.
Jednu šalje banu kapitanu,
A ñoj bane od zlata jabuku.
Mala hvala banu kapitanu,
Koji šalje od zlata jabuku:
Djevojka sam, jabuka sam sama.
Drugu šalje Zemliću Stevanu,
A ñoj Stevan sjajno ogledalo.
Mala hvala Zemliću Stevanu,
Koji šalje sjajno ogledalo:
Djevojka sam, ogledam se sama.
Treću šalje Kraleviću Marku,
A ñoj Marko koña i junaka.
Vrlo hvala Kraleviću Marku,
Koji šalje koña i junaka:
Koña jašem, a junaka ljubim.

Sa odličnijem štovañem

Nikola Narančić
pravnik.

Zagreb 22/III 1902.

Kulturne vijesti

Prošle godine avgusta mjeseca papinskim breve-om bio je zaklon (hospitium) sv. Jerolima u Rimu preustrojen u zavod sv. Jerolima u Rimu „pro croatica gente“, u koji bi katolički biskupi Istre, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Dubrovnika, Boke Kotorske, Bosne, Hercegovine i Crne Gore slali svoje pitomce. Po sporazumu, skloplenu između Crne Gore i Vatikana, papa Lav XIII izmijenio sad je naziv zavodu u „Jeronimski Zavod za Ilirce t. j. južne Slavene katolike“ u spomentijem zemljama. Osim toga je papa, u prigodi svoga jubileja, potvrdio barskijem arčibiskupima stari naslov Primas Serbiae, Primas Srpski. Ovijem riješenjem poglavitice katoličke crkve jednom za uvijek je otkloñena opasna teorija miješañia crkve i narodnosti megju južnijem Slavcima katolicima.

*

Kralj Aleksandar ustanovio je Medaļu Kraljice Drage. Ona se dijeli na zlatnu i srebrnu. Ima oblik dugulastoga prstena, na kome je natpis: „za zasluge“, i u dnu mašlju sa dvoglavijem orlom. — U prstenu je monogram kraljice (D). Visina je prstena 32 mm, širina 24 mm. Nad prstenom je kraljevska kruna, a oko istoga lavrovi vijenac, čiji se krakovi dole ispod mašlje ukrštavaju. Ova se medaļa nosi o ružičastoj traci s bijelijem 4 mm širokijem ivicama, širina je trake 25 mm. svijena u vidu dvostruke mašne, kojoj su izreskani krajevi malo ispušteni; ona se nosi na lijevoj strani prsiju. Ova se medaļa podaruje ženskiñu, bez razlike staleža, kao nagrada za zasluge prema državi.

*

Učeni slavista D.r Matija Murko, Slovenac, postavljen je za profesora slovenske filologije na gradačkoj universitati.

*

Srpsko Narodno pozorište u Biogradu pretrpjelo je znatan gubitak smrću Đura Rajkovića, svoga najstarijega člana.

Gospoda Milka Aleksić Grgurova, stalni član Srpskoga narodnoga Pozorišta u Beogradu, oprostila se je 17. o. m. sa publikom i stupila u mirovinu. Ona se je pojavila na pozornicu g. 1864, a upisana je za člana Srpskoga Narodnoga Pozorišta g. 1868. Od to doba veličala je ona i dičila srpski teatar osobito u tragičkim udjelima.

*

Frajburška ili friburška universitat u Švajcarskoj dobila je novu katedru za izučavanje slovenskijeh jezika i kniževnosti, i ministar prosvjete postavio je za vanrednoga profesora te katedre D.ra Stanislava Dobrickoga.

*

U Bruxellesu umro je čuveni naučnik Gustav Rolin-Žakmen. Ŋegovo osobito poľe rada, na kome je s velikijem uspjehom poslovao i ostavio značajnijeh djela, jest međunarodno pravo. Ŋegova je pak najveća zasluga u osnivańu instituta za međunarodno pravo. On je napisao više spisa o istočnom pitańu, koja se tiču i nas Srba.

*

Radi neprestanijeh i stalnijeh deficita, zemaľska vlada u Zagrebu riješila je da ukine na zemaľskom kazalištu u Zagrebu operu i operetu. Tako će se od sada ņgovati samo drama.

*

Učitel pjevańa na srpskoj gimnaziji u Novom Sadu Isidor Bajić pokrenuo je „Srpsku Muzičku Biblioteku“ sa zadatkom da odgovori potrebama srpskijeh pjevačkijeh društava, donoseći novije srpske kompozicije i sve što je lepše iz strane muzičke literature za mješoviti, muški i dječji hor. Izašla je prva sveska. Cijena je pojedinom broju 35 novčića.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Bibliografija.

Примамо у замјену: Привредник, орган савеза српских земљорадничких задруга. Лист излази у Загребу I и III четвртка свакога мјесеца. Цијена му је на годину 4 круне (5 динара), на по године и четврт године суразмјерно. Одговорни је уредник: Пера Кристић; власник и издавалац: савез српских земљорадничких задруга у Аустро-Угарској (као задруга). — Ми препоручујемо нашој привредницима и радницима око земаља овај лист а на ино нам се не може а да не изнесемо motto што је штампан на челу овога листа: Ми знамо да се прилике српскога народа могу поправити само непрекиднијем и потрајнијем радом. За то се и не уздамо ни у кога, него смо готови и одлучни да овршавамо све своје послове сами.

Šarada.

Prvi igra veselo
 Drugi nosi u selo,
 C'jelog poznaš odma s mjesta,
 Da je mjesec ili cesta.

—
 Odgonetka potońega zagonetke:
 Stân ili razboj, kad se na ņemu će (tkaje).

Popravke: Na obr. 308 potońega br. 7 ispod pjesmice čita se prezime **Segavić** a ima bit **Slavić**. Tako i ispravi.

Dopisi Srđevi: G. B—n. Sve je dobro, i svemu će doći red; ali se ustrpite.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
—
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ОЧЕВ СПОМЕНИК.

Тако се зове моја књига, која се већ штампала у Српској ампарии у Загребу. Књига у себи садржи: 3 пјесмице, 18 љивијех и 2 поучне приповијетке. Пошто се примачу испити орске младежи, ова би књига добро дошла као дар српској еци и свој младежи а ни старијим не би на одмет била. Књига се штампати на финој сатираној хартији а износиће 2½ ам. табака в. осмине, она ће копитати 40 потура или 50 пара нарскијех, Скупљачима поред највеће захвалности радо усту- м десети примјерак на дар. Књижарима дајем 30% рабата.

У Д. Поплату, код Стоца, Херцеговина.

СПАСОЈЕ ЂУРИЋ.

срп. нар. учитељ.

Ристо Т. Ђорђевић

— Печеник —

ПОЗИВ НА ПРЕТИЛАТУ*)

WWW.UNILIB.RS

„Братству“ књизи IX друштво „Св. Саве“, која се налази у раду, у државној штампарији, изићи ће први одјељак мога дјела:

„Буна 1874. и Устанак у Херцеговини 1875. године“

награђен првом наградом: по 60 дин од табака.

Садржај овог одјељка, који је обухватио стање и догађаје у Вукаловића Устанка до побуне у Невесињу, овај је: *одношаји између Пригоре и Херцеговине; хајдуци и узбаци; унутрашње стање и узроци устанка; договарања међу првацима; деишације и преговори с Пригором; походи у Подгорици и његове последице; први покрет у Невесињу — буна; преговори с Турцима; умир и одлазак првака у Црну Гору.*

Као што ће бити цијело дјело, тако и овај први одјељак написан је по причању најмјеродавнијих савремених писмених докумената, другим историјским изворима; а под девизом: „ни по бабу, ни старцима“, значи да овај одјељак садржи само истину.

Цијело пак дјело намјеран сам подијелити на 6 одјељака пре фазама у које је ствар Устанка улазила, имајући при тој подјели на чистом виду дипломатску линију страних сила, у којима је онај Устанак утицала.

Надајући се да ће појава једног оваквог дјела заинтересовати српску читалачку публику, без разлике стања и положаја, те да ће то интересовање прибавити материјалне могућности за посрпешније усрпешније продужење рада на истоме, пријемно сам да до овог одјељка, — који ће, са предговором и једном повећом примјесом, објашњењем — које нема у „Братству“, изићи 5 1/2 штампаних табака средње осмине, гармонда, на финој сатирираној артији — прештани у засебну књигу, у 1500 примјерака; а по потреби и више.

С тога позивам све љубитеље српске књиже, који се одушевљавају јуначкијем прегнућем и радом српскијех бораца за слободу и славу свога народа, да ме, у овом предузећу, својом обилатом претплатом потпомогну и да са њетом похитају што прије, јер ће дјело бити готово најдаље до половине априла ове год.; а могуће је да ће га свако моћи добити пред ускршње празнике. Сама награда препоручује дјело.

Цијена по комаду 1 дин, или 1 круна.

Скупљачи претплате добиће сваку 6-ту књигу, а књижари 25. Имена г.г. скупљача, који буду купили претилату до свршетка цијелог дјела, биће штампана на крају посљедњег одјељка.

Нарочито молим г.г. свештенике и учитеље да се заузму обавезу скупљања претплате.

Претилату из свију земаља треба слати књижари Велимира Вуковића, на „Варош Кацији“ — Београд — или на писца лично — на адреса „Велика Србија“ Теразије.

Надајући се повољном одзиву из свију српскијех покрајина, остаје: Београд, 24 марта 1902.

с поштовањем
и искреним српскијем поздрављем

Ристо Т. Пророковић

— Невесињац. —

*) Молим све редакције српскијех листова, у Србији и на страни, да овај позив на претилату обнародују; а кад књига буде готова, ја ћу свакој послати по један примјерак с молбом, да о њој своју ријеч изреку.

СРЪ

СРЦА

list za kniževnost i nauku

Antun Fabris

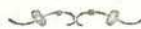
vlasnik, izdavatelj i odgovorni urednik

prof. Luko Zore

glavni saradnik

Sadržaj:

I. Синови емо! . . . пјесма (Давид Плѣћ). II. Posledni čas u školi (priповijest jednog malog Elzašanina) Alphonse Daudet, preveo s franceskog P. P.). III. Сам се помози (прича у пјесми) — шетар. IV. Оне очи! црница. (Поднопољски). V. Epigram (Od plemena bez imena — Malu korist ljudi vide . . .)	VI. Etnografska posmatraња od dr. M. V. Smiļanića. VII. Мудре изреке, x. VIII. Žene pametne, komedija u tri ata. (Prvi at.) IX. Kulturne vijesti. X. Kniževni prikaz. XI. Bibliografija. XII. Narodna (pitalica, varalica i zagonetka).

Srca izlazi dva puta mjesečno, polovinom i svrhom mjeseca, u sveskama od 2-3 tabaka.

Cijena je listu: za Dubrovnik i Austro-Ugarsku na godinu Kr. 10;
za inostranstvo franaka 15 u zlatu.

Rukopisi i pisma šalju se uredništvu *Srca*, a pretplata administraciji *Srca*.

DUBROVNIK

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА